

Dôchodkový systém v zmenených sociálno-ekonomických podmienkach vo väzbe na príjmovú situáciu dôchodcov¹

Eva Rievajová²

Peter Sika³

Mária Husáková⁴

Národohospodárska fakulta, Katedra sociálneho rozvoja a práce, EU v Bratislave

The Pension System in the Changed Socio-Economic Conditions in Relation to the Income Situation of Pensioners. The aim of this paper is to characterize the pension system in the Slovak Republic, to define its place in social policy and to highlight current problems caused by the adverse effects of demographic trends and global economic development. As a result of these ongoing processes, the sustainability of the pension system in terms of public finances and the stabilization of pension system becomes highly relevant. In addition, the adequacy of pension benefits for maintaining the recipients' standard of living must be taken into account. The aim is to ensure the functionality of the system to be able to meet social objectives and to respond to changing social needs
Sociológia 2012, Vol 44 (No. 4: 456-477)

Keywords: *social security; pension scheme; pension reform; financing methods; financial sustainability; aging population; retirement age.*

Úvod

Dôchodkové systémy sú štandardnou súčasťou makroekonomického a mikroekonomického prostredia všetkých vyspelých krajín. Dôchodkové systémy, rozvinuté najmä po druhej svetovej vojne a založené na priebežnom systéme financovania, sa dostávajú do finančných kríz, kladú čoraz vyššie nároky na daňových poplatníkov, resp. ekonomicky aktívnu populáciu. Zvyšuje sa počet dôchodcov, rastú dôchodky ako dôsledok spôsobu ich valorizácie a pritom sa starnutím obyvateľstva, ako aj nezamestnanosťou znižuje počet tých, ktorí do systému prispievajú. Nepriaznivú úlohu zohrávajú aj následky globálnej krízy.

¹ Príspevok je výstupom riešenia výskumného grantu VEGA č. 1/0330/11 Sociálne nerovnosti a regionálny rozmer v SR (50%) a v rámci riešeného projektu OP VaV s názvom: Vytvorenie excelentného pracoviska ekonomického výskumu pre riešenie civilizačných výziev v 21. storočí (50%). (ITMS 26240120032). Podporujeme výskumné aktivity na Slovensku. Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ.

² Korešpondencia: Prof. Ing. Eva Rievajová, PhD., Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta, Katedra sociálneho rozvoja a práce, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika. E-mail: eva.rievajova@euba.sk

³ Korešpondencia: Ing. Peter Sika, PhD., Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta, Katedra sociálneho rozvoja a práce, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika. E-mail: peter.sika@euba.sk

⁴ Korešpondencia: Ing. Mária Husáková, CSc., Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta, Katedra sociálneho rozvoja a práce, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika. E-mail: maria.husakova@euba.sk

Všetky krajiny EÚ riešia otázky, ako zabezpečiť financovanie povinných dôchodkových schém. Riziká finančnej záťaže, riziká znižujúce funkčnosť dôchodkového systému sú výzvou pre zásadné zmeny. Reformné kroky, ktoré sa uskutočnili v podmienkach Slovenskej republiky, kde funguje trojpilierový dôchodkový systém, si však vyžadujú v súlade so spoločensko-ekonomickým vývojom stále zmeny a korekcie.

Cieľom príspevku je charakterizovať súčasný dôchodkový systém, poukázať na problém udržateľnosti dôchodkového systému z pohľadu verejných financií a demografických trendov, navrhnúť opatrenia na jeho stabilizáciu pri zohľadnení primeranosti dôchodkových dávok v záujme udržania životnej úrovne ich poberateľov.

1. Sociálne zabezpečenie v sociálnom systéme spoločnosti

Podľa odbornej literatúry možno sociálny systém alebo systém sociálneho zabezpečenia definovať skupinou sociálnych udalostí alebo rizík, pre ktoré sú mobilizované príslušné politické a administratívne aparáty. Medzi tieto riziká a udalosti patrí najmä choroba, staroba, detstvo, nezamestnanosť, strata žiteľa, invalidita, materstvo a chudoba. (Karpiš – Ďurana – Ďurana – Jelenčíak 2006) Pri definičnom vymedzení sociálnej politiky autori vychádzajú z vymedzenia sociálnej sféry. Tá je považovaná za relatívne samostatnú, prierezovú sféru. Tvorí systém sociálnych vzťahov, podmienok a procesov, ktoré sa prejavujú v obsahu a charakte činnosti, v správaní, potrebách, záujmoch, hodnotách a cieľoch sociálnych subjektov. (Stanek a kol. 2011: 14) Sociálna politika sa vyvíjala od rodinnej a rodovej vzájomnosti cez pomoc chudobným až po komplexnú sústavu inštitúcií moderných spoločností zabezpečujúcich ľudské práva na existenciu, život, zdravie, sociálne zabezpečenie a vzdelanie. Sociálna politika sa v modernej spoločnosti ako jej integrálna súčasť koncentruje na rozvoj sociálnej sféry a hľadá odpoveď na celkom špecifické otázky, na ktoré nereagujú iné sféry života spoločnosti. S pojmom „sociálny“ pracuje viacero vedných odborov (sociológia, právo, ekonómia), preto aj jej definičné vymedzenie nie je jednoznačné. (Krebs a kol. 2002)

Sociálne zabezpečenie je nástrojom na realizáciu cieľov a úloh sociálnej politiky a predstavuje jadro sociálnej politiky. Koncentruje sa na životné podmienky ľudí, na rozvoj človeka, jeho bytostných, tvorivých síl, rozvoj osobnosti a individuality. V Slovenskej republike je tvorené troma podsystémami, ktorými sú sociálne poistenie, štátna sociálna podpora a sociálna pomoc. Sociálne poistenie je forma všeobecne preferovaná v moderných priemyselných spoločnostiach s trhovou ekonomikou. Je rozvíjaná tak vo všeobecných obligatórnych, ako i doplnkových fakultatívnych systémoch a je zacielená na zabezpečenie sociálnych potrieb občanov v situáciách, keď ide o sociálnu

udalosť spojenú so stratou príjmu zo zárobkovej činnosti v prípadoch materstva, choroby, ošetrovania člena rodiny, invalidity, staroby a straty živiteľa.

Tabuľka č. 1: **Systémy financovania dôchodkového zabezpečenia**

Typ systému	
Zákonné systémy	Poskytovanie minimálneho príjmu – všetky členské štáty (5) Univerzálna paušálna sadzba závislá od pobytu (Dánsko, Holandsko) alebo od príspevkov do sociálnej poisťovne (Írsko, Veľká Británia). Systém PAYG závislý od zárobku (s alebo bez rezervného fondu) – všetky členské štáty okrem Dánska, Holandska, Írska, Veľkej Británie (a). Systém závislý od zárobku úplne financovaný (sociálnymi príspevkami) – financovaná "úroveň" všeobecných zákonných systémov: Belgicko, Estónsko, Lotyšsko, Litva, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko (b), Slovensko, Švédsko. Čiastočne financovaný systém vo Finsku. Samostatné systémy v Rakúsku (c) a Dánsku (d), (povinný) v Taliansku (e) a Portugalsku (m) (dobrovoľný).
Podnikové systémy	Povinné pre zamestnávateľa (sektorové alebo nadsektorové) alebo vyplývajúce z kolektívnej dohody (ktorá zavádza povinné členstvo) – v Belgicku, Dánsku, na Cypre, Portugalsku, Holandsku, Švédsku, Nemecku (f). Vyplývajúce z kolektívnej dohody (členstvo nie je povinné) – v Belgicku, Bulharsku, na Cypre, v Nemecku, Španielsku, Francúzsku, Taliansku (g). Zmluvné alebo jednostranné ponúkané zamestnávateľom (vrátane účtovnej rezervy alebo kolektívnych plánov) – v Rakúsku, Nemecku. Grécku, Francúzsku, Írsku, na Cypre, vo Finsku, Veľkej Británii (i). Možnosť zúčastniť sa na systéme dôchodkového zabezpečenia prostredníctvom svojho zamestnávateľa – v Írsku a Veľkej Británii (j). Dobrovoľné individuálne systémy (zamestnanecký pomer nie je podmienkou členstva) s možnosťou kolektívnej účasti (napr. prostredníctvom združení alebo odborových zväzov) - najmä v ČR, Španielsku, SR, Veľkej Británii (k). Individuálne zmluvy s penzijnými fondmi, životnými poisťovňami alebo inštitúciami ponúkajúcimi dôchodkové sporenie, ktoré poskytujú rentu - tento typ individuálnych systémov je všeobecne dostupný v celej EÚ, najmä v Nemecku a Francúzsku (l). Dlhodobé sporenie nielen na dôchodok – tento typ individuálneho systému je dostupný v EÚ.
Individuálne systémy	

Zdroj: The Social Protection Committee: Privately managed funded pension provision and their contribution to adequate and sustainable pensions, 2008, s. 6.

Najproblematickejšiu a najdiskutovanejšiu súčasť sociálneho poistenia, pokiaľ ide o finančnú udržateľnosť, predstavuje segment zameraný na zabez-

⁵ viac na http://ec.europa.eu/employment_social/spi/adequacy_sustainability_en.thm; (a) druhý štátny dôchodkový systém vo Veľkej Británii je povinný, ale ľudia sa môžu prihlásiť do podnikového alebo individuálneho systému dôchodkového zabezpečenia, od roku 2012 v rámci prebiehajúcich reforiem budú zavedené osobné účty (b), od roku 2008 (c) *Betriebliches Mitarbeitervorsorgegesetz / BMVG*, systém vyplácania odchodného (d) ATP, SP a SAP (e) TFR (f) Dánsko (systémy pracovných trhov), Portugalsko (podnikové systémy môžu byť povinné za určitých podmienok, najmä v niektorých sektorochoch), Holandsko (podnikové systémy môžu byť povinné za určitých podmienok), Švédsko, Nemecko existujú všeobecne záväzné dohody, napr. v stavebnom sektore (g), Belgicko (podnikové systémy), Dánsko (podnikové systémy), Španielsko (podnikové systémy), Francúzsko (PERCO), Taliansko (podnikové systémy), Cyprus (podnikové systémy). (i) Rakúsko (BBG), Nemecko (odložená náhrada), Grécko (podnikové penzijné fondy), Írsko (dobrovoľné podnikové plány), Cyprus (penzijné fondy), Fínsko (podnikové systémy), Veľká Británia (podnikové systémy). (j) Írsko (RAC a PRSA), Veľká Británia (stakeholderské a podnikové systémy). (k) ČR (doplňkové dôchodkové poistenie), Španielsko (osobné plány), SR (doplňkové dobrovoľné plány), Veľká Británia (stakeholderské a osobné plány). (l) Nemecko (Riester-Rente), Francúzsko (PERP). (m) Regime Publico de Capitalizatio, zavedený 1. marca 2008. Poľsko má podnikové systémy, ale vzhľadom na obmedzené pokrytie tieto nemôžu byť zahrnuté do uvedenej tabuľky.

pečenie dôchodkov. Zo sociálneho hľadiska je jeho hlavnou úlohou zabezpečenie adekvátnej príjmovej úrovne občanov v situáciách dlhodobého charakteru, počas ktorých jednotlivec nie je schopný získať vlastnou aktivitou finančné zdroje na zabezpečenie životných potrieb, predovšetkým v dôsledku veku. O jeho váhe vypovedajú aj údaje Eurostatu z roku 2009, ktoré potvrdzujú, že výdavky na dávky v starobe a pre pozostalých predstavovali v krajinách EÚ 46% celkových výdavkov na sociálne zabezpečenie.

Otázky týkajúce sa nastavenia dôchodkových systémov, voľby vhodného modelu sú predmetom diskusie už niekoľko desiatok rokov. V roku 1994 publikovala Svetová banka zásadný materiál o dôchodkovej reforme s názvom *Odvrátenie krízy staroby*. Materiál odrážal rozličné potenciálne kombinácie politických odpovedí na otázku, ako riešiť problémy dôchodkového systému. Uvedený materiál odmietol dôchodkové systémy financované iba priebežne a dôraz kládol na fondové systémy. Svetová banka navrhla diverzifikovať dôchodkový systém ako kombináciu štátnych prvkov na udržanie minimálnych štandardov a prvkov založených na súkromnom financovaní a správe finančných prostriedkov.

Protipólom filozofie predstáv Svetovej banky o systémoch dôchodkového zabezpečenia v krajinách EÚ sú názory Európskej federácie dôchodkového zabezpečenia (združenie zamestnaneckých penzijných asociácií krajín západnej Európy, prevažne členov EÚ vrátane Nórska, Švajčiarska a Islandu, ktorá vznikla v roku 1981), preferujúce rozvoj II. piliera (zamestnaneckého) penzijného systému založenom na neziskovom princípe.

V rámci viacerých názorových prúdov je zaujímavá otázka naznačujúca obavy súvisiace s argumentom demografickej krízy v prospech zavedenia fondového financovania – „či môže zavedenie kapitalizačného piliera vyriešiť problematiku starnutia populácie? Priebežný systém a fondový systém sú v podstate iba rozdielne mechanizmy nárokov na budúce výsledky národných ekonomík.“ (Kenichi Hirose 2009: 31)

V českom politickom kontexte sa tiež diskutuje o financovateľnosti dôchodkového systému. Fakty, ktoré máme k dispozícii, jasne ukazujú, že priebežný systém financovateľný je, „pokiaľ vložíme do našich úvah možnosť poskytnúť na dôchodkový systém postupne až 13% HDP namiesto súčasných 8,5%, sme schopní stabilizovať a rozvíjať systém v dlhodobej perspektíve. To nie je nerealistická možnosť. Súčasnú Poľsko dáva na svoj systém aktuálne 12,4% HDP a Taliansko o niečo viac ako 14% HDP“. (Špidla 2011: 152)

Možno konštatovať, že priebežný dôchodkový systém sa stal napriek svojim modifikáciám z dlhodobého hľadiska neudržateľným, výraznou mierou zaťažuje verejné financie a neposkytuje istotu spoločensky akceptovateľnej miery náhrady pre viac generácií. Štáty Európy stoja pred otázkou, akým spôsobom zabezpečiť v budúcnosti financovanie povinných dôchodkových

systémov. Dôvodov je niekoľko a súvisia okrem demografického rizika ako jedného z najzávažnejších rizík sociálnych systémov aj s prehĺbujúcim sa procesom globalizácie, pre ktorú je typická nepredvídateľnosť a neprehľadnosť prebiehajúcich procesov, prudké zmeny vo výkonnosti ekonomík, nárast nezamestnanosti, čo sú javy s konečným dosahom na dôchodkové dávky v budúcnosti. Globálna kríza zhoršila perspektívy rastu jednotlivých ekonomík, čo má vplyv na všetky typy dôchodkových systémov. V Zelenej knihe (Európsky hospodársky a sociálny výbor 2011) sa konštatuje, že finančná a hospodárska kríza bola akýmsi „budičkom“ v otázke dôchodkov, či už spadajúcim do systému PAYG (z anglického pay as you go) alebo kapitalizačného systému: väčšia nezamestnanosť, nižší ekonomický rast, vyššia úroveň vnútroštátnych dlhov a výkyvy na finančných trhoch ešte viac sťažili plnenie dôchodkových prísľubov pre všetky systémy. Dopady krízy je treba vidieť aj vo väzbe na solventnosť kapitalizačných systémov, pokles úrokových sadzieb a hodnoty aktív. V dôsledku vplyvu súboru nových faktorov sa otvára priestor pre európsku diskusiu o kľúčových výzvach, ktorým čelia dôchodkové systémy. Reakciou na tieto nové skutočnosti je odporúčanie, aby dôchodkové politiky a programy reforiem v dôsledku krízy zohľadnili:

- naliehavejšiu potrebu riešiť problémy súvisiace s primeranosťou,
- naliehavejšiu potrebu reforiem, ktoré zlepšia trvalú udržateľnosť verejných financií,
- väčší dôraz klásť na zvýšenie skutočného veku odchodu do dôchodku,
- potrebu revízie regulácie kapitalizačných dôchodkových systémov s cieľom zabezpečiť ich účinnosť a trvalú bezpečnosť napriek finančným krízam a zároveň zabezpečiť, aby regulácia bola úmerná a netlačila zamestnancov do platobnej neschopnosti alebo k tomu, aby museli z dôchodkových systémov vystúpiť,
- potrebu zabezpečiť účinnú a inteligentnú reguláciu finančného trhu vzhľadom na narastajúci význam dôchodkových fondov.

Dôležitosť optimálneho nastavenia dôchodkových systémov zvýraznila aj stratégia Európa 2020, keď ako hlavný cieľ vymedzila dlhodobú udržateľnosť verejných financií a zároveň zabezpečenie spoľahlivých a primeraných dôchodkových systémov, ktoré jednotlivcom umožnia, aby si po odchode do dôchodku v náležitej miere zachovali svoju životnú úroveň. Európa 2020, ako aj Pakt stability vo svojich vymedzených cieľoch predstavujú základný rámec a je na vládach krajín, aby realizovali takú politiku reforiem, ktorá bude s týmito dokumentmi konzistentná.

2. Výhodiská pre reformné zásahy do slovenského dôchodkového systému

Základným aspektom každého dôchodkového systému je jeho financovanie.

Priebežný spôsob financovania označovaný skratkou PAYG je najčastejšou formou, ktorá je používaná v európskych dôchodkových systémoch. Spôsob financovania je charakteristický tým, že finančné prostriedky vybrané buď formou daní, alebo špeciálnych odvodov na dôchodok sú okamžite použité na vyplácanie dôchodkov. Ide tu o tzv. medzigeneračný transfer, keď aktívna časť populácie financuje dôchodky neaktívnej časti, čo spôsobuje napätie medzi platiteľmi odvodov a jednotlivými poberateľmi dávok.

Priebežne financovaný dôchodkový systém je funkčný, pokiaľ je možné výplaty dôchodkov pokrývať z vybraných odvodov. Len čo nároky na dôchodky prevýšia sumu vybraných odvodov, vzniká finančný deficit a hrozba skrytého dlhu. Ide o dlh dôchodkového systému, ktorý do budúcnosti spôsobí neschopnosť vyplatiť budúcim generáciám dôchodkové dávky, lebo na tieto dávky nebude mať vzhľadom na demografický vývoj dostatočné finančné prostriedky.

Systém dôchodkového zabezpečenia postavený na kapitalizačnom spôsobe financovania, ktorý vstúpil do platnosti prijatím zákona č. 43/2004 Z.z. o starobnom dôchodkovom sporení, sa vyznačuje vysokou mierou zásluhovosti. Systém vytvárania kapitálových rezerv alebo zjednodušene nazývaný *kapitalizačný spôsob financovania* znamená, že aktívna časť populácie si zo svojich terajších príjmov spori na financovanie svojich budúcich potrieb v starobe. Svojimi úsporami tak vytvára zásobu kapitálu vo forme dôchodkových aktív, ktorú po odchode do dôchodku predá za doživotne vyplácanú anuitu. Treba zdôrazniť, že práve prostriedky kumulované na osobných účtoch sporiteľov vytvárajú dlhodobé finančné zdroje ekonomiky, ktoré sa postupne menia na investície a napomáhajú tak rastu ekonomiky. Určitou nevýhodou takto nahromadených úspor je, že akékoľvek ďalšie prerozdelenie týchto prostriedkov je vylúčené.

K najvýznamnejším výhodám kapitalizačného spôsobu financovania, z pohľadu občana, patrí vlastnícke právo na odvedené prostriedky, ktoré sa zhromažďujú a zhodnocujú na osobnom účte dôchodkového sporenia. S vlastníckym právom je potom spojená možnosť použitia prostriedkov podľa slobodného rozhodnutia v prípade, že sa na účte naakumuluje suma, ktorá by majiteľovi zabezpečovala minimálny dôchodok. V praxi to znamená, že občan môže odísť do dôchodku aj skôr, ako je zákonom určený dôchodkový vek, pokiaľ si naakumuloval dostatok finančných prostriedkov, ktoré mu umožňujú kúpu doživotného dôchodku v životnej poisťovni. Avšak aj kapitalizačný spôsob financovania má svoje slabé stránky, lebo je vystavený turbulenciám na kapitálových trhoch a nechráni sporiteľov pred dôsledkami inflácie.

Obidva spôsoby financovania majú svoje výhody i nevýhody, a preto ich využitie je vo veľkej miere závislé od konkrétnych ekonomických, sociálnych, demografických i politických podmienok danej krajiny. Niet pochyb, že spoliehanie sa na jediný zdroj financovania dôchodkového systému je značne rizikové. Dôkazom toho sú aj skúsenosti s dôchodkovými systémami mnohých krajín, ktoré už dnes jednoznačne hovoria nielen o rizikovitosti, ale aj o neefektívnosti používania výlučne jedného spôsobu financovania. Z uvedeného vyplýva, že kombinácia oboch spôsobov, pre ktorú sa používa názov *kombinovaný alebo zmiešaný spôsob financovania*, nie je síce optimálnym riešením financovania dôchodkového systému, avšak znamená predovšetkým rozloženie rizika.

3. Udržateľnosť dôchodkového systému vo väzbe na verejné financie a demografické trendy

Podstatné riziká finančnej záťaže do budúcnosti, niekoľkonásobne prevyšujúci súčasný dlh vo verejných financiách, riziká znižujúcej sa funkčnosti systému boli výzvou na zásadnú a koncepcnú zmenu systému dôchodkového zabezpečenia v Slovenskej republike so zámerom naplniť tri konkrétne ciele. Prvým cieľom bolo zmeniť predchádzajúci dôchodkový systém založený takmer výlučne na priebežnom solidárnom systéme na moderný trojpilierový systém s jasným vzťahom medzi zaplateným poistným a následným benefitom zo systému. Druhým cieľom bolo zlepšiť dlhodobú fiškálnu udržateľnosť systému, najmä v kontexte očakávaných demografických zmien v najbližších desaťročiach. Tretím cieľom bolo diverzifikovať zdroje príjmov v starobe (priebežný pilier – trh práce; kapitalizačný pilier – kapitálové trhy), čím sa zároveň čiastočne znižuje riziko negatívneho vplyvu na dôchodok z dôvodu nepriaznivého vývoja v jednotlivých pilieroch. (MPSVR SR 2011: 4) Vymedzené ciele nadobudli konkrétnu podobu v zmene priebežného dôchodkového systému na trojpilierový. Hlavnou úlohou prvého piliera, dávkovo definovaného a administratívne spravovaného Sociálnou poisťovňou, je redistribúcia dôchodkov v rámci danej generácie. Prostredníctvom druhého piliera – kapitalizačného sú príspevky odvádzané na osobné dôchodkové účty sporiteľov spravované súkromnými dôchodkovými správcovskými spoločnosťami. Hlavnou úlohou tohto piliera je akumulácia úspor a poistenie, naakumulované prostriedky sa zhodnocujú investovaním. Tretí pilier je dobrovoľný a je určený pre tých, ktorí sa rozhodli preniesť určitú časť svojich príjmov do poproduktívneho veku.

Z hľadiska hodnotenia napĺňania cieľov dôchodkovej reformy je treba konštatovať, že najmä cieľ týkajúci sa dlhodobej fiškálnej udržateľnosti systému sa nenaplnil a nastavenie parametrov pre prvý a druhý dôchodkový pilier prispelo ešte k väčšiemu prehĺbeniu deficitov dôchodkového systému,

ktorým je z krátkodobého hľadiska vystavený. Najväčší finančný dopad malo podcenenie odhadu počtu osôb, ktoré vstúpia do kapitalizačného piliera. Na rozdiel od predpokladu 40 % účasti poistencov v starobnom dôchodkovom sporení sa v skutočnosti dosiahla 65% účasť z celkového počtu poistencov. Vo finančnom vyjadrení negatívny dopad prijatej reformy predstavoval 2 947,5 mil. €, čo výraznou mierou prehĺbilo finančnú stabilitu Sociálnej poisťovne.

Tabuľka č. 2: Finančné vplyvy nenaplnenia predpokladov z modelových prepočtov roku 2004

Nenaplnené predpoklady, týkajúce sa ...	Obdobie	Finančný dopad v mil. €
Úspešnosti výberu poistného	2004 – 2011	99,6
Splácania dlžného poistného	2004 – 2011	315,3
Predčasných starobných dôchodkov	2004 – 2011	298,7
Invalidných dôchodkov	2004 – 2011	76,3
Prijatých noviel	2005 – 2011	49,8
Účasti poistencov v 2. pilieri	2005 – 2011	2 107,8
S p o l u		2 947,5

Zdroj: MPSVR SR

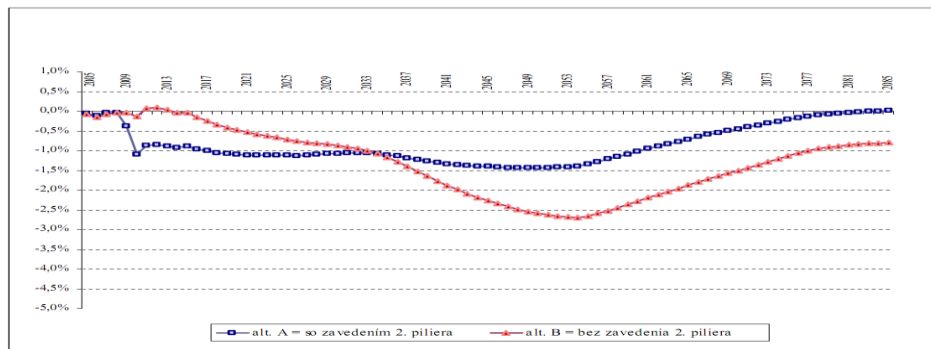
Prechod z priebežného spôsobu financovania na kombinovaný je spojený s transformačnými nákladmi spôsobenými presmerovaním časti poistného do súkromných dôchodkových spoločností. Tieto náklady budú postupne narastať až do obdobia začiatku výplaty dôchodkov z kapitalizačného piliera, keď sa transformačné náklady začnú postupne znižovať o úspory na strane výdavkov v Sociálnej poisťovni. Až rok 2054 bude prvým rokom, keď sa výpadok príjmov z titulu spustenia druhého piliera bude rovnať priaznivému efektu zo zníženia výdavkov priebežného piliera. Do tohto roka dosiahnu transformačné náklady úroveň približne 94% HDP (v cenách roku 2004). Obdobie po roku 2054 bude obdobím splácania nákladov, ktoré boli spojené s prechodom na viacpilierový dôchodkový systém. Podľa výpočtov Inštitútu finančnej politiky Ministerstva financií Slovenskej republiky sa výška transformačných nákladov vyrovná výške pozitívneho vplyvu v prvej polovici budúceho storočia. (MF SR 2004: 13)

Ako vyplýva z grafu č. 1, pri zachovaní súčasnej sadzby odvodu do II. piliera na úrovni 9% možno očakávať, že rok 2034 sa stane zlomovým, čo znamená, že v období rokov 2005 až 2034 vykáže jednopilierový dôchodkový systém menšie deficity ako pri dvojpilierovom dôchodkovom systéme. V rokoch 2035 až 2085 nastane opačná situácia, keď dvopilierový dôchodkový systém vykáže menšie deficity.

V roku 2009 Európska komisia zverejnila analýzu The 2009 Ageing report: economic and budgetary projections for the EU-27 Member States (2008 – 2060), ktorej výsledky naznačujú rast výdavkov na dôchodky ako dôsledok

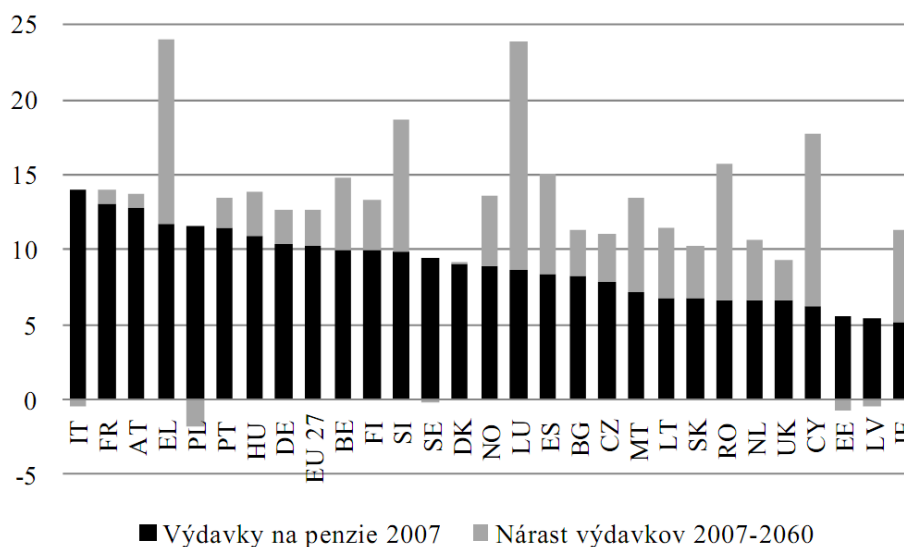
starnutia populácie. V rámci krajín EÚ sa očakáva priemerný nárast výdavkov v období rokov 2007 – 2060 na úrovni 2,4% HDP.

Graf č. 1: Bilancia dôchodkového systému so zavedením a bez zavedenia druhého piliera

Zdroj: MPSVR SR

Graf č. 2: Výška penzijných výdavkov v EÚ27 2007-2060 (% HDP)

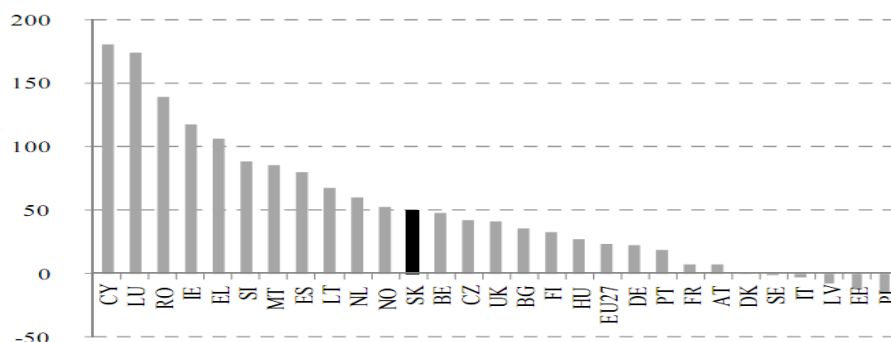

Zdroj: Ageing Report 2009

V Slovenskej republike penzijné výdavky vzrastú zo súčasnej úrovne 6,8% HDP na úroveň 10,2% HDP v roku 2060. Napriek tomu tento nárast nie je v porovnaní s niektorými krajinami EÚ vysoký, k čomu prispeli pozitívne

najmä parametrické úpravy priebežného piliera dôchodkového systému, ako aj zavedenie kapitalizačného piliera. Na druhej strane nárast výdavkov na dôchodky o 50% oproti súčasnosti bude predstavovať vysokú záťaž pre verejné financie, ak vezmeme do úvahy skutočnosť, že už v súčasnosti je deficit fondu starobného poistenia na úrovni 1,5 – 2,0% HDP. (MPSVR SR 2011: 11)

Graf č. 3: **Nárast výdavkov na dôchodky z verejných zdrojov 2007 – 2060**
(v %)

Zdroj: Ageing Report 2009

Na základe súčasnej rozpočtovej pozície a predpokladaného zvýšenia nákladov súvisiacich so starnutím obyvateľstva možno krajiny EÚ rozdeliť do troch skupín vzhľadom na riziko dlhodobej udržateľnosti ich verejných financií (Európska komisia 2009: 4):

Krajiny s vysokým rizikom (7% HDP a viac): zvýšenie verejných výdavkov bude pravdepodobne veľmi významné v deviatich členských štátoch EÚ (Luxembursko, Grécko, Slovinsko, Cyprus, Malta, Holandsko, Rumunsko, Španielsko a Írsko).

Krajiny so stredným rizikom (4 – 7% HDP): Belgicko, Fínsko, Česká republika, Litva, Slovenská republika, Spojené kráľovstvo, Nemecko, Maďarsko.

Krajiny s nízkym rizikom (4% HDP a menej): Bulharsko, Švédsko, Portugalsko, Rakúsko, Francúzsko, Dánsko, Taliansko, Lotyšsko, Estónsko, Poľsko.

Pre rozdelenie krajín do skupín používa Európska komisia tzv. S2 indikátor udržateľnosti, ktorý vyjadruje, o koľko sa musí trvale zmeniť súčasné štrukturálne primárne saldo (v % HDP), aby súčasná hodnota budúcich štrukturálnych primárnych sald pokryla dnešnú úroveň dlhu.

Na fungovanie dôchodkových systémov z hľadiska finančnej udržateľnosti i nastavenia systému z aspektu solidarity alebo zásluhovosti má zásadný vplyv demografický vývoj spoločnosti. Aj keď v SR prebiehajú viaceré demografické procesy s časovým posunom voči najvyspelejším krajinám, situácia v tejto

oblasti začína byť podobná. V našej krajine sú od začiatku 90. rokov tiež pozorovateľné výrazné zmeny v demografickom vývoji, ktoré možno označiť ako prechod na nový model reprodukčného správania sa obyvateľstva (Bleha – Vaňo 2007), t. j. znižuje sa pôrodnosť, detí ubúda a súčasne sa predlžuje dĺžka života. Ide o nezvratné fakty pre najbližšie desaťročia, ktoré budú mať závažné dôsledky na fungovanie spoločnosti.

Podľa demografickej prognózy demografická kríza v SR bude vrcholiť okolo roku 2055. Kým v roku 2002 pripadalo na 1 obyvateľa v poproduktívnom veku 6 obyvateľov v produktívnom veku, do roku 2055 sa tento pomer zníži na 2 obyvateľov v produktívnom veku. (Bleha – Vaňo 2007) Narastajúci počet občanov v poproduktívnom veku znamená, že je nevyhnutné rátať s rastúcim vplyvom tejto skupiny obyvateľstva na spoločenské procesy a nevyhnutnosťou zohľadňovať jej potreby a záujmy.

Zmeny vo vekovom zložení obyvateľstva prezentuje aj index ekonomického zaťaženia, ktorý vyjadruje, akou mierou je v populácii zaťažená produktívna zložka obyvateľstva neproduktívnou zložkou. Odráža prudký pokles detskej zložky populácie, pozvoľný nárast zastúpenia poproduktívnej časti obyvateľstva a vstup početnej generácie narodenej v 70. rokoch do vekovej skupiny 15-60 rokov. Kým v roku 2009 pripadalo v SR na 100 obyvateľov v produktívnom veku 38 ekonomicky závislých osôb, v roku 2025 sa očakáva vzrast hodnoty tohto ukazovateľa na 51,90. Na základe analýz viacerých slovenských prognostikov očakávame, že populačné starnutie na Slovensku bude jedno znajintenzívnejších v rámci celej Európskej únie.

Tabuľka č. 3: Prognóza hlavných demografických ukazovateľov SR do roku 2050

	2010	2020	2030	2040	2050
Obyvateľstvo vo veku 0-17 rokov	1016703	944490	876435	787502	770490
Obyvateľstvo vo veku 18-64 rokov	3698270	3536805	3310036	3065937	2642776
Obyvateľstvo vo veku nad 65 rokov	681983	935593	1 153 779	1285931	1466923
Obyvateľstvo Slovenska	5396956	5416888	5340250	5139370	4880189
Priemerný vek	38,83	41,85	44,68	46,75	47,83
Úhrnná plodnosť	1,26	1,46	1,58	1,64	41091
Migračné saldo	2238	4154	4999	4999	4999
Index závislosti	0,18	0,26	0,35	0,42	0,56
Priemerný vek populácie Slovenska	38,8	41,9	44,7	46,8	47,8

Zdroj: Vaňo – Jurčová – Mészáros 2002: Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050. Infostat, Výskumné demografické centrum, Bratislava, november 2002.

4. Opatrenia s vplyvom na stabilitu dôchodkového systému a životnú úroveň dôchodcov

Finančná udržateľnosť dôchodkového zabezpečenia súvisí s nastavením viacerých parametrov a ich vzájomnou kombináciou. Za najdôležitejšie opatrenia podporujúce stabilitu dôchodkového systému Slovenskej republiky s vplyvom na životnú úroveň poberateľov dôchodkov možno považovať:

Zvýšenie sadzieb odvodov na dôchodkové poistenie

Slovenská republika má stanovený odvod na dôchodkové poistenie vo výške 24% z hrubej mzdy, z čoho predstavuje odvod vo výške 18% na starobné poistenie a 6% na invalidné poistenie. Stanovená výška odvodov však nepostačuje na vykrývanie nárokov z dôchodkového poistenia, z čoho vyplýva, že nie je zabezpečená dlhodobá udržateľnosť dôchodkového poistenia pri súčasnej výške odvodov. Deficitné hospodárenie dôchodkového poistenia je v súčasnosti vykrývané prostredníctvom ostatných prebytkových fondov sociálneho poistenia. Medzi ne patria najmä rezervný fond solidarity, fond úrazového poistenia, fond poistenia v nezamestnanosti a fond nemocenského poistenia. Ak by sme započítali do stanovenej výšky odvodov aj časť odvodov, ktoré používa Slovenská republika na vykrývanie deficitov v starobnom poistení, tak by sa výška odvodov, ktorá dnes mierne prevyšuje priemernú úroveň krajín OECD, dostala na najvyššiu úroveň v rámci krajín OECD. Z toho vyplýva, že legislatívne sadzby na dôchodkové poistenie sú z medzinárodného pohľadu vysoké a ďalšie zvyšovanie sadzieb by bolo veľmi komplikované, ekonomicky a sociálne neúnosné a toto opatrenie by mohlo spôsobiť predraženie pracovnej sily, možný odliv investorov, následné zvyšovanie miery nezamestnanosti, ktorá vykazuje pri medzinárodnom porovnaní veľmi nepriaznivé hodnoty.

Nastavenie veku odchodu do dôchodku

Pre zabezpečenie dlhodobej udržateľnosti dôchodkových systémov založených na priebežnom financovaní je nastavenie veku odchodu do dôchodku veľmi dôležité. Slovenská republika zabezpečila čiastočnú finančnú stabilitu dôchodkového systému v roku 2004 prijatím legislatívnej zmeny zabezpečujúcej zvýšenie veku odchodu do dôchodku tak, že u mužov sa dôchodkový vek postupne zvýšil z úrovne 60 rokov na 62 rokov v roku 2008 a u žien z úrovne 53 – 57 rokov na 62 rokov do roku 2023. Napriek tomuto opatreniu patrí Slovenská republika v rámci krajín Európskej únie stále ku krajinám s nižším dôchodkovým vekom, ktorý je vo väčšine krajín EÚ stanovený na úrovni 65 a viac rokov.

Vek odchodu do dôchodku nie je však jediný faktor vplývajúci na finančnú udržateľnosť dôchodkového systému. Veľmi významnú úlohu zohráva aj doba

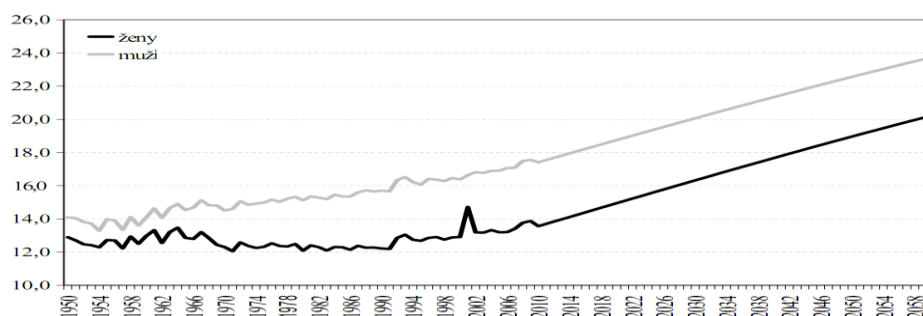
poberania dôchodkovej dávky, ktorá berie do úvahy aj očakávanú dĺžku dožitia vo veku odchodu do dôchodku. V Slovenskej republike je doba poberania dôchodkovej dávky 21,23 roka, čo je nad priemerom krajín EÚ (20,82 roka). Táto dĺžka je v SR u žien o 4 roky vyššia, ako je priemer, čo je ešte dnes ovplyvnené zohľadnením skoršieho odchodu do dôchodku žien s vyššou mierou fertility.

Tabuľka č. 4: **Priemerná doba užitia si dôchodku (rok 2010)**

Krajina	Priemerná doba užitia si dôchodku	Krajina	Priemerná doba užitia si dôchodku
Francúzsko	25,92	Česká republika	20,62
Luxembursko	24,29	Portugalsko	20,44
Taliansko	23,63	Holandsko	20,24
Malta	23,13	Maďarsko	20,20
Slovinsko	23,10	Švédsko	20,10
Rakúsko	22,94	Veľká Británia	20,07
Fínsko	22,19	Cyprus	20,03
Belgicko	21,91	Litva	19,86
Španielsko	21,80	Írsko	19,08
Grécko	21,78	Estónsko	18,37
Poľsko	21,75	Lotyšsko	16,78
Nemecko	21,74	Rumunsko	15,24
Slovensko	21,23	Bulharsko	14,96
Dánsko	20,99		

Zdroj: Eurostat – štatistické údaje, [online]. Dostupné na internete: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>>

Graf č. 4: **Očakávaná dĺžka života vo veku 65 rokov**

Zdroj: EUROSTAT, EUROPOP 2008

Organizácia pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj odporúčala Slovenskej republike opätovné zvyšovanie dôchodkového veku automaticky v závislosti

od rastu strednej dĺžky dožitia. (OECD 2007) Ak by Slovenská republika zrealizovala zvýšenie veku odchodu do dôchodku na úroveň 65 rokov u mužov okamžite a u žien s kontinuálnym zvyšovaním od roku 2024, dosiahla by sa oveľa väčšia finančná stabilita dôchodkového systému, prejavujúca sa v znížení sumy explicitných deficitov zo 69% HDP na 25% HDP.

Počet dôchodcov už niekoľko desaťročí rastie aj v Slovenskej republike a ani prognóza na nasledujúce roky nie je priaznivá. Podľa Eurostatu demografická kríza bude v najbližších rokoch silnieť a jej vrchol sa očakáva okolo roka 2055, keď bude pomer medzi populáciou vo veku 65+ a produktívnou populáciou najhorší.

Napriek tomu, že v Slovenskej republike kontinuálne prebieha zvyšovanie dôchodkového veku na úroveň 62 rokov, vzhľadom na očakávanú dĺžku života a dobu poberania dôchodku je pre súčasnosť dôchodkový vek postačujúci a nevyžaduje si okamžité zvyšovanie. Avšak demografickú krízu nie je možné podceňovať a je potrebné na ňu reagovať účinnými nástrojmi, zo strednodobého pohľadu aj postupným zvyšovaním dôchodkového veku previazaného s očakávanou dĺžkou dožitia, aby následky očakávaného starnutia boli čo najviac zmiernené. Transformačné obdobie, počas ktorého bude dochádzať k postupnému zvyšovaniu veku odchodu do dôchodku, by nemalo byť kratšie ako 15-20 rokov, čím sa dosiahne aj sociálna únosnosť tohto negatívneho opatrenia z pohľadu ekonomicky aktívnej pracovnej sily.

Pri predlžovaní veku odchodu do dôchodku je nutné prihliadať i na tú skutočnosť, že každá práca nie je vhodná na to, aby ju pracujúci mohli vykonávať do vyššieho veku. Nie je možné vylúčiť, že predlžovanie dôchodkového veku by mohlo znamenať aj nárast miery invalidity, na čo bude musieť kontinuálne dôchodkový systém reagovať. Do úvahy je potrebné brať i ohľad na intenzitu zvyšovania veku, pretože príliš vysoký vek by mohol znamenať ťažšie uplatnenie staršej pracovnej sily na trhu práce. Nevhodným nastavením tohto parametra sa zníži príjem z daní a odvodov a zvýšia sa sociálne výdavky zo strany štátu. Pri rozhodovaní o zvyšovaní veku odchodu do dôchodku je nutné vychádzať z výkonnosti ekonomiky a jej absorpčnej schopnosti vo väzbe na staršiu pracovnú silu.

Zvýšenie úspešnosti výberu poisťného

Vo všeobecnosti platí, že priebežný systém je vo finančnej rovnováhe dovtedy, kým výška zdrojov od platiteľov postačuje na výplatu dôchodkov. Matematicky vyjadrené (MPSVR SR 2011: 21):

$$W \times w \times c = P \times p$$

W – počet prispievateľov (pracujúcich), w – priemerná mzda, c – sadzba odvodu na dôchodkové poistenie, P – počet poberateľov dôchodkov, p – priemerný dôchodok.

Starnutie obyvateľstva už v súčasnosti vytvára nepriaznivú situáciu v Sociálnej poisťovni, ktorá hospodári s príjmami a výdavkami na úrovni približne 6 mld. €. V decembri 2011 Sociálna poisťovňa vyplácala dôchodky takmer 1,3 mil. dôchodcom, čo predstavuje nárast oproti roku 2005 o 6,6%. Počet pracujúcich v produktívnom veku sa postupne znižuje, výška dôchodkov však vzrastá, i keď sa stále nepribližuje priemeru krajín EÚ. Priemerná výška starobného dôchodku, ktorý poberá najviac dôchodcov, vzrástla v roku 2011 oproti roku 2006 o tretinu.

Tabuľka č. 5: **Priemerná výška dôchodkových dávok (v €)**

Druh dávky	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Starobný dôchodok	273,05	294,93	313,05	339,73	352,54	358,90
Predčasný starobný dôchodok	297,75	311,96	327,62	350,61	367,05	373,40
Invalidný dôchodok	203,78	219,78	232,39	249,43	254,79	263,19
Vdovský dôchodok	172,71	184,03	194,52	209,75	217,08	221,0
Vdovecký dôchodok	117,51	131,08	144,06	157,86	165,35	168,3
Sirotský dôchodok	98,98	107,61	114,19	122,58	125,28	129,2

Zdroj: Sociálna poisťovňa, ŠÚ SR

Úspešnosť výberu poistného je kvantifikovaná ako pomer príjmov týkajúcich sa odvodových povinností bežného roku k predpisom poistného za bežný rok. Tento ukazovateľ sa Sociálnej poisťovni darí naplňovať od roku 2002 na úrovni 94-95%. Sociálna poisťovňa by mala dosahovať mieru výberu, ktorá sa priblíži k miere úspešnosti výberu daní (98%). Naplnenie tohto cieľa by predstavovalo zvýšenie príjmov pre Sociálnu poisťovňu vo výške približne 140 mil. €. Uvedený stav by bolo možné dosiahnuť i realizáciou jednotného výberu daní a odvodov. V prípade, ak by nedošlo k zvýšeniu úspešnosti výberu poistného, suma explicitných deficitov by sa výrazne zvýšila, a tým by sa prehĺbila finančná neudržateľnosť dôchodkového systému.

Ďalším opatrením, ktoré zabezpečí zvýšenie úspešnosti výberu poistného a zároveň zníži mieru nezamestnanosti, je zmena jednostranne orientovaného hospodárstva a hospodársky rast nad úrovňou 3,5%, ktorý generuje nové pracovné miesta. Štruktúra hospodárstva je významnou mierou orientovaná na automobilový priemysel, čím sa stáva slovenská ekonomika v časoch hospodárskej recesie významne zraniteľná. Slovenská republika nutne potrebuje investície s vyššou pridanou hodnotou, rast produktivity práce a technologický rozvoj, avšak z krátkodobého pohľadu aj z dôvodu súčasnej ekonomickej situácie nevidíme ani jedno z uvedených riešení ako priechodné a reálne.

Zníženie príspevkových sadzieb na starobné dôchodkové sporenie

Výpadok príjmov Sociálnej poisťovne v dôsledku zavedenia druhého – kapitalizačného piliera je najväčším a stále rastúcim problémom verejných financií. Druhý pilier je z dlhodobého hľadiska veľmi potrebný, avšak pri zachovaní súčasného rozdelenia sadzieb odvádzaných príspevkov medzi prvý pilier – 9% a druhý pilier – 9% a nepokračovaní v ďalších reformných krokoch by v priebežne financovanom systéme mohli nastať vážne problémy vo veľmi blízkom časovom horizonte. Schodok prvého piliera musí každoročne dorovnávať štát sumou cca 1,6 mld. €, čo však nemusí predstavovať konečnú sumu. Vzhľadom na pokles ekonomického rastu a reálne očakávanú recesiú vzrastá riziko prehlbenia deficitov v priebežnom pilieri z dôvodu nárastu nezamestnanosti, spomalenia rastu miezd a stavu kapitalizačného piliera, kde nestabilita na finančných trhoch môže priniesť znehodnocovanie úspor, čím narastá riziko prehlbujúcej sa chudoby dôchodcov a vzniká tlak na verejné zdroje. Podľa Zelené knihy v niektorých členských štátoch EÚ sa rozhodli znížiť, resp. zastaviť odvod na dôchodky do kapitalizačného systému s cieľom zabezpečiť finančné zdroje na verejné dôchodky. Viacerí odborníci na problematiku dôchodkového zabezpečenia (Francesco Briganti 2009) si však kladú otázku, či je zníženie odvodov do PAYG systému za účelom zavedenia fondovo financovaného systému naozaj to správne riešenie, alebo by bolo lepšie vytvoriť doplnkový fondovo financovaný systém a zaviesť nové odvody popri existujúcom PAYG systéme. Uvádzajú argumenty ako napríklad vyššie výdavky na PAYG z dlhodobého hľadiska, nárast implicitného dôchodkového dlhu, zníženie objemu dlhodobého kapitálu.

Presun odvodových sadzieb, resp. časti príspevkov dočasne z 2. do 1. piliera už realizovalo Rumunsko, Litva, Lotyšsko, Estónsko.

Tabuľka č. 6: Vývoj vybraných a postúpených príspevkov na starobné dôchodkové poistenie v tis. €

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Vybrané príspevky na SDS	286 992	586 672	724 771	788 613	746 783	639 746
Postúpené príspevky na SDS	304 715	605 673	749 792	815 192	780 266	666 422

Zdroj: Sociálna poisťovňa

Ak by Slovenská republika pristúpila k dočasnému zníženiu príspevkovej sadzby do druhého piliera, znamenalo by to okamžitý rast príjmov Sociálnej poisťovne v sumách niekoľko sto miliónov eur, avšak z dlhodobého hľadiska by sa opätovne zvýšili výdavky na dôchodkové dávky z priebežného piliera. Pri úvahách o prípadnej zmene príspevkovej sadzby na starobné dôchodkové sporenie sa zvažujú aj právne následky takejto zmeny. Stanovisko k tomuto

problému zaujala advokátska kancelária Krechňák & Partners. Vymedzila oblasti, ktorých by sa mohla zmena dotknúť:

Princípu právnej istoty

Zmena sadzieb predstavuje nepravú retroaktivitu, ktorá je v právnom štáte prípustná, avšak nie ako pravidlo, ale len ako výnimka. Uplatneniu nepravnej retroaktivity by mal vždy predchádzať test ústavnosti.

Ohrozenia vlastníckeho práva

Ústavná ochrana vlastníckeho práva obsiahnutá v čl. 20 Ústavy Slovenskej republiky sa vzťahuje len na vlastníctvo už existujúceho majetku a nie na právo na získanie vlastníctva. Z toho vyplýva, že zmena sadzieb nepredstavuje porušenie ústavného práva na ochranu vlastníckeho práva.

Ohrozenia práva na podnikanie

Právo na podnikanie zaručené v čl. 35 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky sa pri zmene sadzieb vzťahuje len na dôchodkové správcovské spoločnosti. Právo na podnikanie nechráni podnikateľa pred podnikateľským rizikom, neposkytuje ochranu jeho investíciám a nedáva mu ani záruku zisku. Z toho vyplýva, že investícia DSS nie je chránená čl. 35 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.

Ohrozenia práva na primerané hmotné zabezpečenie v starobe

Právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe obsiahnuté v čl. 39 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky nezávisí od individuálnych predstáv a potrieb oprávnenej osoby, ale od spoločnosťou akceptovaného hodnotenia otázky, ktoré životné podmienky sú základné a ktoré opatrenia sú nevyhnutné na ich zabezpečenie. (Krechňák & Partners 2007: 4-6)

Zároveň je potrebné zdôrazniť, že Slovenskej republike ako členskej krajine Európskej únie nevyplýva zo žiadnych právnych predpisov povinnosť udržiavať príspevkovú sadzbu nemennú. Určenie výšky odvodov a aj sadzieb na starobné dôchodkové sporenie zostáva výlučne v kompetencii každého členského štátu.

Zmena valorizačného mechanizmu dôchodkových dávok

Cieľom valorizácie dôchodkov je zabezpečiť dôchodcom nezhoršovanie ich životnej úrovne, čo má veľký význam a má tiež vplyv na ich kúpnu silu, pretože táto skupina obyvateľstva predstavuje svojím počtom značný spotrebiteľský potenciál spoločnosti.

Valorizáciu dôchodkov je možné zabezpečiť použitím rôznych valorizačných mechanizmov s rôznym dopadom na životnú úroveň poberateľov dôchodkov. Medzi najpoužívanéjšie patrí:

- švajčiarska valorizácia (súčasný systém),
- valorizácia v závislosti od inflácie,
- valorizácia odvodená od dôchodcovej inflácie,
- valorizácia pevnou sumou.

Súčasný mechanizmus indexácie dôchodkových dávok tvorí súčet jednej polovice percenta medziročného rastu spotrebiteľských cien (inflácie) a jednej polovice percenta medziročného rastu priemernej mzdy v hospodárstve Slovenskej republiky. Uvedený mechanizmus bol prijatý súčasne s dôchodkovou reformou s cieľom zabezpečiť zvyšovanie životnej úrovne dôchodcov. Súčasný systém je pre poberateľov dôchodkov výhodný za predpokladu rýchlejšieho rastu miezd. Zároveň dochádza k roztváraniu nožníc medzi nízkymi a vysokými dôchodkami v neprospech tých nízkych.

Finančnú udržateľnosť dôchodkového systému by bolo možné dosiahnuť i zmenou pravidla valorizácie dôchodkových dávok len o index inflácie. Toto opatrenie by zmiernilo rozpočtové tlaky, keďže Slovenská republika sa stále zaraďuje medzi krajiny dobiehajúce vyspelejšie krajiny Európskej únie, čo spôsobuje, že mzdy sa zvyšujú rýchlejšie ako ceny v dôsledku nárastu produktivity práce. Tento spôsob znamená, že dôchodkové dávky nebudú rásť takým rýchlym tempom ako mzdy pracujúcich, avšak reálna výška dôchodku zostane zachovaná. Z pohľadu verejných financií ide o najmenej nákladné zvyšovanie dôchodkových dávok.

Tabuľka č. 7: Výška dôchodku pri rôznom spôsobe valorizačného mechanizmu

Výška dôchodku	Švajčiarska valorizácia (súčasný systém)	Valorizácia odvodená od dôchodcovej inflácie	Valorizácia pevnou sumou
300	311,10	311,70	314,07
366	379,54	380,27	380,07
400	414,80	415,60	414,07
450	466,65	467,55	464,07
500	518,50	519,50	514,07
600	622,20	623,40	614,07
720	746,64	748,80	734,07
800	829,60	831,20	814,07

Priemerná výška starobného dôchodku k 31. júlu 2011 bola vo výške 360,97 €. Dôchodcovská inflácia bola v júni na úrovni 3,9%. Bežná inflácia a rast miezd bol v júni na úrovni 3,7%

Zdroj: MFSR-IFP

Ďalší možný mechanizmus valorizácie dôchodkov predstavuje uplatnenie dôchodcovej inflácie, pri ktorej však môže dôjsť k roztváraniu nožníc medzi životnou úrovňou pracujúcich a životnou úrovňou dôchodcov. Zatiaľ čo v súčasnosti je hrubá miera náhrady na úrovni 56,4% mediánovej mzdy, táto sa bude pri použití tohto valorizačného mechanizmu postupne znižovať. Uvedená skutočnosť môže mať dopad aj na zvýšený záujem občanov v dôchodkovom veku, v prípade jeho nepredĺženia, o pokračovanie v pracovnej aktivite. Dô-

chodcovská inflácia je z pohľadu dôchodcov spravodlivejšia ako bežná inflácia, pretože použitý spotrebný kôš zahŕňa najmä položky, ktoré reálne dôchodcovia najviac spotrebávajú. Sú to najmä výdavky na bývanie, vodu, elektrickú energiu, plyn a iné palivá, potraviny a nealkoholické nápoje, výdavky súvisiace so zdravím.

Valorizácia dôchodkov pevnou sumou je ostatnou variantou, zástancovia ktorej argumentujú v jej prospech tým, že zásluhovosť bola zohľadnená pri priznávaní dôchodkov a uplatnenie tohto spôsobu by malo za následok zmierňovanie rozdielov medzi vysokými a najnižšími dôchodkami.

Vzhľadom na demografický vývoj, aktuálny a očakávaný vývoj ekonomického rastu ovplyvnený dopadmi ekonomickej recesie možno predpokladať, že ťažisko reformných krokov bude spočívať v nastavení systémov zohľadňujúcich väčšiu solidaritu a primeranosť dôchodkov, a tak sa bude možné vyhnúť prepadu občanov v dôchodkovom veku do rizika chudoby. Súčasný slovenský dôchodkový systém sa odkláňa od vývoja v ostatných krajinách OECD, keďže väčšina krajín poskytuje vo väčšej miere solidaritu a len určitú mieru zásluhovosti, čo znamená, že čistá miera náhrady s rastúcim príjmom postupne klesá. Od počiatku reformy sa zvýrazňovala zásluhovosť v systéme, čo má za následok, že dôchodkový systém pri osobách, ktoré dosiahli veľmi krátke obdobie dôchodkového poistenia, generuje nízke dôchodky, ktoré sú následne dopĺňané prostredníctvom systému sociálnej pomoci. Na druhej strane maximálna výška odvodov na dôchodkové poistenie je síce 4-násobok priemernej mzdy v národnom hospodárstve, v dôchodkovom nároku sa však zohľadňuje len do výšky 3-násobku priemernej mzdy. Znamená to, že ide o čistú solidaritu, ktorá so sebou nesie negatívne riziko neochoty platiť odvody. Tento jav bude potrebné korigovať a dôchodkový systém nastaviť na adekvátnu mieru solidarity.

Záver

V súčasnom európskom prostredí hľadať optimálnu konštrukciu dôchodkového systému, ktorý by garantoval slušnú životnú úroveň v starobe a zároveň by bol dlhodobou udržateľný, je veľmi problematické. Zatiaľ sa nikto nedokázal uspokojivým spôsobom vyrovnať so základnými rizikami dôchodkového zabezpečenia, ktorými sú výkyvy na finančných trhoch, výkyvy na trhu práce, demografické zmeny v spoločnosti.

Zastavenie demograficky podmieneného dlhu priebežne financovaného dôchodkového systému a zvýšenie angažovanosti občanov na svojej životnej úrovni v dôchodkovom veku bolo prioritným cieľom reformy dôchodkového systému, realizovanej v Slovenskej republike prostredníctvom systémových a parametrických zmien. Zavedením povinného dôchodkového systému, ktorý tvoria priebežný a kapitalizačný pilier, sa Slovenská republika zaradila ku

krajinám, ktoré takúto kombináciu prijali ako optimálne riešenie zabezpečujúce rozklad rizika. Transformačné náklady vyvolané presmerovaním časti poistného do súkromných dôchodcovských správcoenských spoločností a následný výpadok príjmov Sociálnej poisťovne predstavuje v súčasnosti hlavný problém verejných financií. Prvý pilier môže byť udržateľný v súčasnej podobe len v prípade ekonomického rastu, rastu zamestnanosti, zvyšovania produktivity práce, prípadne zavedením takých opatrení, ako je zvýšenie odvodov na dôchodkové poistenie, zvýšenie dôchodkového veku, zmena mechanizmu valorizácie dôchodkov, ktoré však na druhej strane môžu mať aj nepriaznivé dopady na pracujúcich i poberateľov dôchodkov.

Akékoľvek opatrenia zamerané na podporu finančnej udržateľnosti dôchodkového systému by mali byť spojené s dôveryhodnosťou pre budúce generácie garantovaním adekvátnej miery náhrady pre starších občanov, zabezpečujúci minimálne zachovný model životnej úrovne. Dominantnou oblasťou vo väzbe na kvalitu života poberateľov dôchodkov je ich príjmová situácia, a preto pri rozhodovaní o ďalších reformných krokoch sa javí ako vážna otázka zabezpečenie rovnováhy medzi finančnou a sociálnou udržateľnosťou dôchodkového systému. Na zvládnutie súčasnej situácie budú však potrebné i nové prístupy v hospodárskej, sociálnej a migračnej politike.

Prof. Ing. Eva Rievajová, PhD., pôsobí od roku 1979 na Katedre sociálneho rozvoja a práce Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave ako vysokoškolská učiteľka. Pedagogicky i vedeckovýskumne sa zaoberá problematikou zamestnanosti, trhu práce a sociálneho zabezpečenia. Výsledkom jej publikačnej činnosti je viac ako 130 príspevkov v karentovaných, vedeckých a odborných časopisoch doma i v zahraničí, ako i vysokoškolské učebnice a monografie. Najnovšia publikácia – monografia Sociálne zabezpečenie, vyšla v máji 2011.

Ing. Peter Sika, PhD., ukončil doktorandské štúdium na Ekonomickej univerzite v Bratislave, kde v súčasnosti pôsobí ako vysokoškolský učiteľ na Katedre sociálneho rozvoja a práce Národohospodárskej fakulty. V rokoch 2006 – 2010 pôsobil ako štátny tajomník na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. Pedagogicky i vedeckovýskumne sa venuje problematike sociálnej politiky a sociálneho zabezpečenia. Je autorom mnohých príspevkov z oblasti sociálnej politiky doma i v zahraničí. Je spoluautorom publikácie, ktorá vyšla v máji 2011 ako monografia pod názvom Sociálne zabezpečenie.

Ing. Mária Husáková, CSc., ukončila doktorandské štúdium na Ekonomickej univerzite v Bratislave, kde pôsobí ako vysokoškolská učiteľka na Katedre sociálneho rozvoja a práce Národohospodárskej fakulty. Pedagogicky a vedeckovýskumne sa orientuje na problematiku sociálnej politiky a sociálnej

práce. Je autorkou a spoluautorkou viacerých vysokoškolských učebníc a skript, publikuje vo vedeckých a odborných časopisoch doma a v zahraničí. Je spoluautorkou monografie Sociálne zabezpečenie, ktorá vyšla v máji 2011.

LITERATÚRA

- BUNČÁK, J. – DŽAMBAZOVIČ, R. – HRABOVSKÁ, A. – SOPÓCI, J., 2001: K niektorým otázkam sociálnej stratifikácie slovenskej spoločnosti. In: Sociológia č. 5, s. 495-527.
- Economic Policy Committee (AWG) and Directorate-General Economic and Financial Affairs, 2009: The 2009 Ageing Report: economic and budgetary projections for the EU-27 Members (2008 – 2060). Working Document (Forthcoming in European Economy No 2).
- Európska komisia, 2008: EUROPOP2008: Eurostat Population Projections. Brusel.
- Európska komisia, 2009: Riešenie otázky vplyvu starnutia obyvateľstva v EÚ (Správa o starnutí obyvateľstva 2009). Brusel, s. 4.
- Európska komisia, 2010: Európa 2020. Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. Brusel.
- Európsky hospodársky a sociálny výbor, 2011: Zelená kniha – Snaha o primerané, trvalo udržateľné a bezpečné európske dôchodkové systémy. Brusel KOM (2010).
- Európska rada, 1996: Pakt stability a rastu.
- FRANCESCO BRIGANTI, 2009: In: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Dôchodkové systémy v čase globálnej finančnej krízy. Európske združenie paritných inštitúcií sociálnej ochrany, Bratislava.
- INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky (Výskumné demografické centrum), 2002: Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050. Bratislava. Edícia: Akty.
- KARPIŠ, J. – ĎURANA, R. – ĎURANA, R. – JELENČIAK, M., 2006: Analýza sociálneho systému SR. Bratislava: INESS, s. 3.
- KENICHI HIROSE, 2009: In: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Dôchodkové systémy v čase globálnej finančnej krízy. MOP, Bratislava.
- KRAJČÍR, Z. – PORUBSKÝ, M. – GÁBIK, R., 2009: Procedúra nadmerného deficitu a udržateľnosť verejných financií. MF SR, IFP, Komentár č. 12.
- KREBS, V. a kol., 2002: Sociální politika. Praha: ASPI, s.127.
- KREBS, V. a kol., 2009: Solidarita a ekvivalence v sociálních systémech. Praha: VÚPSV, ISBN: 978-80-7416-044-8, s.31.
- KRECHNÁK & PARTNERS advokátska kancelária, 2007: Analýza právnych dôsledkov zmien (zníženia) sadzieb príspevkov na starobné dôchodkové sporenie. Bratislava, 2007, s. 4-6.
- MF SR, 2004: Vplyv dôchodkového sporenia na verejné financie a občanov. IFP. Dostupné na:
http://www.finance.gov.sk/Documents/Publikacie/ea_1_vplyv_dochodkového_sporenia_web.pdf, s. 13.
- MPSVaR SR, 2005: Národná správa o stratégii dosiahnutia primeraných a udržateľných dôchodkov. Bratislava.

- MPSVaR SR, 2008: Predbežné hodnotenie postupu dôchodkovej reformy na Slovensku. Bratislava.
- MPSVaR SR, 2011: Analýza dlhodobej udržateľnosti dôchodkového systému. Bratislava, str. 4, 11, 21.
- OECD, 2007: Economic Review Slovak republic 2007 (Ekonomický prehľad – Slovenská republika 2007).
- PASTORÁKOVÁ, E., 2008: Aktuálne otázky výučby poisťovníctva I. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, ISBN 978-80-225-2594-7, s. 11
- STANEK, V. a kol., 2011: Sociálna politika. Bratislava: Vydavateľstvo SPRINT, ISBN 978-80-89393-28-2, s. 14
- STANĚK, P. – STANEK, V., 2005: Globalizácia a jej sociálne súvislosti. In: Ekonomický časopis, č. 53.
- ŠPIDLA, V., 2011: Demografie a dlouhodobá společnost. In: Demografie, č. 53 (2), s. 152.
- Svetová banka, 1994: Odvrátenie krízy staroby.
- The Social Protection Committee, 2008: Privately managed funded pension provision and their contribution to adequate and sustainable pensions.
- WHITEHOUSE, E. – D'ADDIO, A. C., 2009: Pensions at a Glance. Retirement-Income systems in OECD Countries. OECD.
- Zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení.
- Zákon č. 43/2004 Z.z. o starobnom dôchodkovom sporení.